

Dahilde İşleme Rejimi Kapsamında Türkiye'nin Un İhracatı

Ebru Nihal ORAL DIRIK¹
Alper GÜZEL²

11 Şubat 2020'de alındı; 08 Mayıs 2020'de kabul edildi.
03 Haziran 2020'den beri erişime açıktır.

Received 11 February 2020; accepted 08 May 2020.
Available online since 03 June 2020.

Araştırma Makalesi/Original Article

Özet

Türkiye buğday üretiminde herhangi bir sıçrama yapmamasına rağmen son yıllarda un ihracatında dünyanın lider ülkesi haline gelmiştir. Bu ihracat Dahilde İşleme Rejimi (DİR) kapsamında desteklenen buğday ithalatına bağımlıdır. Bu durum bir yandan ülkedeki buğday üretimini desteklemekte diğer yandan tüm bu desteklere rağmen un üretiminde var olan üretim kapasitesinin ancak yarısı kullanılabilir. Böylece bir çarpıcı duruma rağmen literatürde bu konuyla ilgili herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu çalışmada DİR kapsamında Türkiye'nin buğday ithalatı ve un ihracatı incelenmiş ve bir otoregresif gecikmesi dağıtılmış model yardımıyla un ihracatının fiyat ve döviz kuru esneklikleri hesaplanmıştır. Elde edilen sonuçlar Türkiye buğday politikasının yanlış yönlendirildiğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: ARDL Modeli, Dış Ticaret, Un ihracatı.

JEL Kodları: Q10, F10, C30.

© 2020 EYD tarafından yayımlanmıştır

Abstract

Turkey's Flour Exports under The Inward Processing Regime

In recent years, Turkey has become the world's leader in flour exports although there is no significant increase in the domestic wheat production. The increase in flour exports depends on wheat imports which is

¹ Yazışmadan Sorumlu Yazar, Samsun İl Göç İdaresi Müdürlüğü. E-posta: ebrunihaloral@gmail.com

² Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İktisat Bölümü. E-posta: aguzel@omu.edu.tr

supported by the Inward Processing Regime. While these policies may hinder domestic wheat production, only half of the existing flour production capacity can be utilized in the country. To date, no studies have been found to address this issue in the literature. The purpose of this article is to examine Turkey's wheat imports and flour exports under the inward processing regime with the help of an auto-regressive distributed lag model. Price and exchange rate elasticities of flour exports are also estimated with the model employed. The results indicate that wheat policy of Turkey may be misguided.

Keywords: ARDL Model, Foreign Trade, Flour Exports.

JEL Codes: Q10, F10, C30.

© 2020 Published by EYD

Bu makalenin adını ve doi numarasını içeren aşağıdaki metni kolayca kopyalamak için soldaki QR kodunu taratınız. Scan the QR code to the left to quickly copy the following text containing the doi number of this article. Encoded message:

Turkey's Flour Exports under The Inward Processing Regime
<https://doi.org/10.5455/ey.17007>

1. Giriş

Türkiye son yıllarda dünya un ihracatı gerçekleştiren ülkeler arasında ilk sırada yer almaktadır. Bu çalışmada Türkiye'nin gerçekleştirdiği un ihracatı dahilinde işleme rejimi çerçevesinde incelenmiştir. Çalışmada Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası ve Türkiye İstatistik Kurumundan elde edilen veriler ile gecikmesi dağıtılmış otoregresiv bir model kurulmuş ve bu model yardımıyla 2007:1-2018:11 döneminde buğday ithalatı, reel efektif döviz kuru ve un ihracat fiyatının Türkiye'nin un ihracatı üzerindeki etkisi analiz edilmiştir.

2. Dünyada Buğday Piyasası Ve Türkiye'deki Buğday Piyasası İle Un Piyasasının Durumu Ve Dış Ticaret

2.1 Dünya Buğday Piyasası

Son yıllarda dünyada üretilen hububat miktarları incelendiğinde ilk sırada mısırın, ikinci sırada buğdayın yer aldığı ve buğday üretimini sırasıyla pirincin, soya fasulyesinin ve arpanın takip ettiği görülmektedir (Bkz. Ek 1). 2009/10-2017/18 üretim

dönemi incelendiğinde dünyada buğday üretimini, ticaret hacminin ve tüketim miktarının artış trendi içinde olduğu anlaşılmaktadır (Bkz. Ek 2).

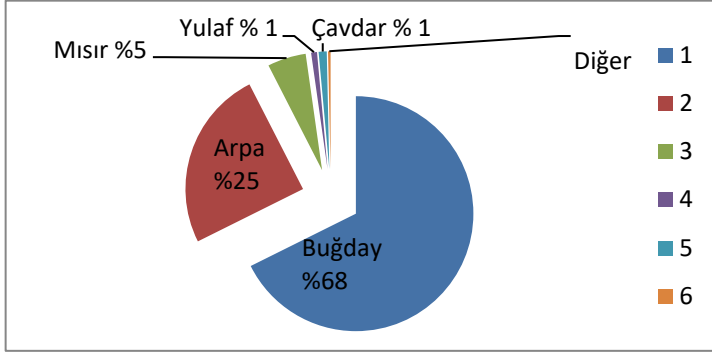
2009/10-2017/18 döneminde dünya buğday ithalatının arttığı görülmektedir. Bununla birlikte dünyada buğday ithalatında Endonezya ve Mısır'ın ilk sırada yer almakta olduğu ve onları sırasıyla Cezayir'in, Brezilya'nın, Japonya'nın ve Bangladeş'in takip ettiği görülmektedir. Türkiye'nin ise buğday ithalatını artırdığı anlaşılmaktadır (Bkz. Ek 3).

2017/2018 döneminde, dünyada buğday ihracatı yapan başlıca ülkeler sıralamasında Rusya'nın son dokuz yılın rekorunu kırarak ABD'yi geride bırakarak ve 36,3 milyon ton ile ihracat sıralamasında birinci olduğu görülmektedir. Rusya'yı sırasıyla AB (28), Kanada, Avusturalya, Ukrayna, Arjantin ve Kazakistan'ın takip ettiği görülmektedir (Bkz. Ek 4).

2.2 Türkiye'de Buğday Piyasası

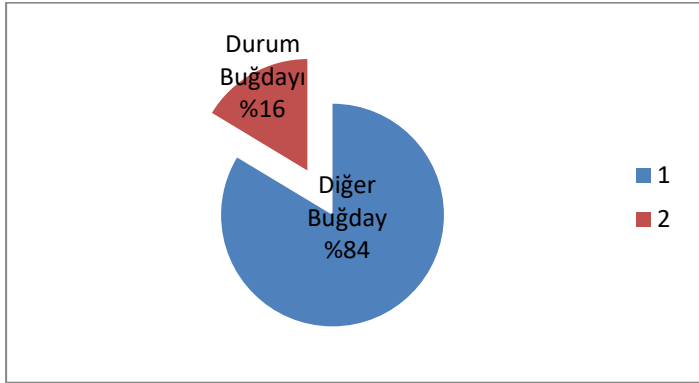
2.2.1 Türkiye'de Buğday Üretimi

Türkiye' de 2007/2008 – 2016/2017 döneminde 117.141.401 hektar alanda tahıl üretimi yapılmıştır. Şekil 1'de 2007/2008 – 2016/2017 döneminde tahıl üretiminde %68'lik pay ile buğdayın ilk sırada, %25'lik pay ile arpanın ikinci sırada %5'lik pay ile mısırın üçüncü sırada yer aldığı görülmektedir. Yulaf ve çavdarın %1 ile mısırı izlediği ve diğer tahılların da en az oranla mısırı takip ettiği görülmektedir (bkz. Şekil 1).

Şekil 1 Türkiye’de Ekili Tahıl Alanlarının % lik Payları

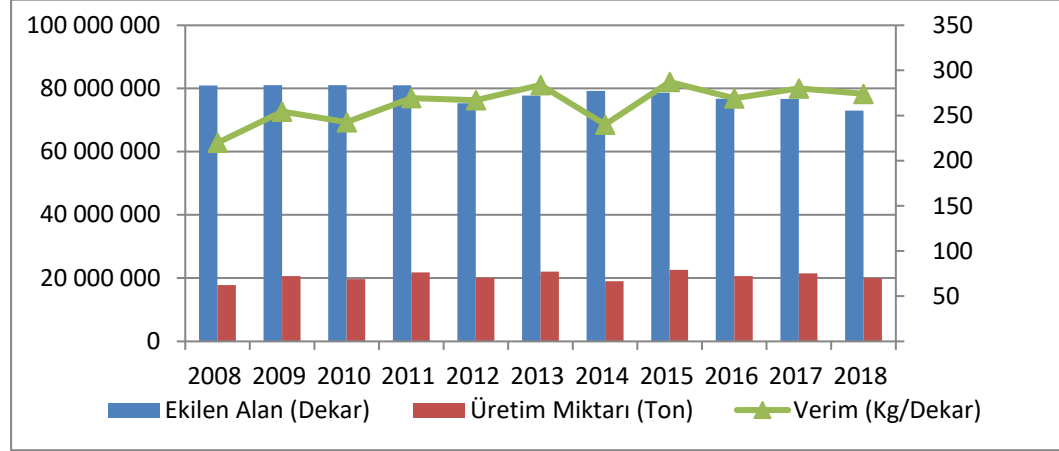
http://www.igc.int adresinden elde edilen veriler ile oluşturulmuştur.
 Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu. Erişim: 14.04.2019

Türkiye’de buğday üretiminin %16’sını durum buğdayı, %84’ünü ise diğer buğdaylar oluşturmaktadır (bkz. Şekil 2).

Şekil 2 Türkiye’de Ekili Buğday Alanlarının Dağılımı

http://www.igc.int adresinden elde edilen veriler ile oluşturulmuştur.
 Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). Erişim: 14.04.2019

Şekil 3 incelendiğinde 2008-2018 döneminde Türkiye’de buğday ekim alanlarında çok fazla değişiklik olmamasına rağmen buğday üretim miktarında ve buğday veriminde dalgalanmalar olduğu anlaşılmaktadır. Buğday ekili alanlarının 2014 yılından itibaren azaldığı görülmektedir.

Şekil 3 Türkiye’ de Buğday Ekim Alanı, Üretimi ve Verimi

<http://tuik.gov.tr> adresinden edilen veriler ile oluşturulmuştur.

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). Erişim: 18/05/2019

Türkiye’de son yıllarda buğday ve arpa ekim alanlarının azaldığı görülürken, mısır ve ayçiçeği ekim alanlarının arttığı görülmektedir. Buğday ve arpa ekim alanlarında azalma yaşanmasına rağmen elde edilen ürün miktarında bir azalma görülmemektedir.

Tablo 1 Türkiye’de Buğday ve Bazı Tahıl Ürünlerinde Üretim Alanı ve Miktarı

Yıllar	Buğday		Arpa		Mısır		Ayçiçeği	
	Ekili Alan (Dekar)	Üretim Miktarı (Ton)	Ekili Alan (Dekar)	Üretim Miktarı (Ton)	Ekili Alan (Dekar)	Üretim Miktarı (Ton)	Ekili Alan (Dekar)	Üretim Miktarı (Ton)
2007	80.977.000	17.234.000	34.280.165	7.306.800	5.175.000	3.535.000	5.546.778	854.407
2008	80.900.000	17.782.000	29.500.000	5.923.000	5.950.000	4.274.000	5.800.000	992.000
2009	81.000.000	20.600.000	30.100.000	7.300.000	5.920.000	4.250.000	5.840.000	1.057.125
2010	8.034.000	19.674.000	30.400.000	7.250.000	5.940.000	4.310.000	6.414.000	1.320.000
2011	80.960.000	21.800.000	28.688.331	7.600.000	5.890.000	4.200.000	6.557.000	1.335.000
2012	75.296.394	20.100.000	27.487.664	7.100.000	6.226.094	4.600.000	6.046.160	1.370.000
2013	77.726.000	22.050.000	27.205.100	7.900.000	6.599.980	5.900.000	6.097.839	1.523.000
2014	79.192.084	19.000.000	27.872.973	6.300.000	6.586.450	5.950.000	6.574.576	1.637.900
2015	78.668.874	22.600.000	27.835.830	8.000.000	6.881.699	6.400.000	6.853.174	1.680.700
2016	76.719.448	20.600.000	27.400.521	6.700.000	6.800.192	6.400.000	7.201.081	1.670.716
2017	76.688.785	21.500.000	24.247.372	7.100.000	6.390.844	5.900.000	7.796.217	1.964.385
2018	72.992.701	20.000.000	26.119.403	7.000.000	5.919.003	5.700.000	7.344.651	1.949.229

<http://tuik.gov.tr> adresinden elde edilen veriler ile oluşturulmuştur

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). Erişim tarihi: 14.04.2019

2.2.2 Türkiye’ de Buğday Tüketimi

Türkiye’de buğday; ekmek, un, makarna, bulgur, bisküvi ve irmik gibi

mamullerin üretiminde ve yemlik olarak kullanılmaktadır. Yurt içi buğday kullanımı 2007/08-2016/17 dönemi tüketim, tohumluk, yemlik ve kayıplara ait bilgiler Tablo 7’de verilmiştir. Bu verilere göre buğday üretiminde olduğu gibi tüketiminde de yıllar itibarıyla dalgalanmalar yaşandığı gözlenmektedir.

Tablo 1’de yer alan buğday üretim miktarları ile Tablo 2’de yer alan buğday tüketim miktarları birlikte değerlendirildiğinde yurt içi buğday üretimi yurt içi buğday tüketimini karşıladığı sonucuna varılmaktadır. Ancak yerli buğday üretiminin yurt içi talebi karşılayacak düzeyde olması, buğday ithalatının olmayacağı anlamına gelmemektedir. Özellikle un fabrikaları hammadde olarak kullandıkları kaliteli buğdayı ithalat yoluyla karşılamaktadır.

Tablo 2 Türkiye’ de Yurt İçi Buğday Kullanımı

Yıllar	Yurt içi kullanım (Ton)	Tüketim (Ton)	Tohumluk kullanım (Ton)	Yemlik kullanım (Ton)	Kayıplar (Ton)	Kişi başına tüketim (Kg)	Yeterlilik derecesi (%)
2016/17	18.756.436	14.490.086	1.380.950	2.304.811	580.589	182	103,8
2015/16	18.795.419	14.399.259	1.416.040	2.343.285	636.836	182,9	113,6
2014/15	20.121.780	15.604.364	1.425.458	2.556.427	535.532	200,8	89,2
2013/14	20.461.694	16.329.709	1.399.068	2.111.650	621.267	213,0	101,8
2012/13	19.375.457	17.042.330	1.355.335	411.075	566.717	225,3	98,0
2011/12	19.609.603	17.089.529	1.457.280	448.403	614.392	228,7	105,1
2010/11	18.187.098	15.766.287	1.458.612	404.441	557.758	213,9	102,2
2009/10	16.961.236	14.494.543	1.458.000	424.683	584.010	199,8	114,8
2008/09	17.780.964	15.458.275	1.456.200	362.370	504.120	216,1	94,5
2007/08	16.881.655	14.584.163	1.457.586	351.323	488.584	206,6	96,5

<http://tuik.gov.tr> adresinden elde edilen veriler ile oluşturulmuştur

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). Erişim tarihi:14.04.2019

2.3 Türkiye'nin Buğday İthalatı ve İhracatı

2.3.1 Türkiye'nin Buğday İthalatı

Türkiye’nin gerçekleştirdiği buğday ithalatının temel nedenleri dahilinde işleme rejimi kapsamında un ve unlu mamuller ihracatı ve kaliteli buğday ihtiyacıdır. (UHK, 2019:1).

Tablo 3 incelendiğinde buğday ithalat miktarında dönem içinde dalgalanma yaşandığı ancak genel bir artış seyri izlediği gözlenmektedir. Toplam ithalat içinde un yapımında

kullanılan buğday payının yüksek olduğu görülmektedir. 2011 yılında gerçekleştirilen 4.730.242,034 kg ithalat ile dönemin ithalat rekoru kırılmıştır.

Tablo 3 Türkiye' nin 2012-2018 Dönemi Buğday İthalatı

Yıllar	Buğday; makarnalık (durum buğdayı) tohumluk ve tohumluk olmayan		Buğdaylar ve mahlut (Diğer) tohumluk ve tohumluk olmayan		Kara buğday		Toplam	
	İthalat Miktarı (Kg)	İthalat Değeri (\$)	İthalat Miktarı (Kg)	İthalat Değeri (\$)	İthalat Miktarı (Kg)	İthalat Değeri (\$)	İthalat Miktarı (Kg)	İthalat Değeri (Kg)
2007	127.784.779	36.486.551	2.019.322.512	533.903.941	-	-	2.147.107.291	570.390.492
2008	151.554.442	85.554.641	3.556.448.759	3.556.448.759	115.000	61.424	3.708.118.201	3.642.064.824
2009	111.341.589	48.694.117	3.281.350.527	853.163.760	20.765	12.864	3.392.712.881	901.870.741
2010	80.632.259	25.373.245	2.473.556.406	629.670.676	20.000	17.050	2.554.208.665	655.060.971
2011	24.439.707	9.464.953	4.730.242.034	1.613.623.852	-	-	4.754.681.741	1.623.088.805
2012	217.582.574	83.425.245	3.501.591.542	1.042.551.799	237.700	202.930	3.719.411.816	1.126.179.974
2013	588.539.312	228.562.695	3.464.461.693	1.060.671.875	235.500	203.681	4.053.236.505	1.289.438.251
2014	592.852.263	214.256.857	4.692.390.556	1.331.596.210	198.500	182.265	5.285.441.319	1.546.035.332
2015	463.988.749	187.016.211	3.885.831.221	916.404.230	417.094	410.921	4.350.237.064	1.103.831.362
2016	756.361.394	203.582.767	3.469.422.947	688.825.871	504.838	506.203	4.226.289.179	892.914.841
2017	419.093.998	103.681.366	4.571.769.725	939.645.767	671.553	557.208	4.991.535.276	1.043.884.341
2018	375.970.597*	95.799.352*	4.920.664.724*	1.073.651.331*	452.450*	275.251*	5.297.087.771*	1.169.725.934*

<http://tuik.gov.tr> adresinden elde edilen veriler (HS6) ile oluşturulmuştur. * 2018 verileri geçicidir

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). Erişim tarihi:20/01/2019

2.3.2 Türkiye'nin Buğday İhracatı

Tablo 4 incelendiğinde 2007-2018 yılları arasında en yüksek buğday ihracatının 2010 yılında 1.171.002.323 kg ile gerçekleştiği görülmektedir. Bu dönemde genel olarak buğdaylar ve mahlut ihracatının makarnalık durum buğday ihracatından daha fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 4 Türkiye' nin 2007-2018 Dönemi Buğday İhracatı

Yıllar	Buğday; makarnalık (durum buğdayı)		Buğdaylar ve mahlut (Diğer)		Kara buğday		Toplam	
	İhracat Miktarı (Kg)	İhracat Değeri (\$)	İhracat Miktarı (Kg)	İhracat Değeri (\$)	İhracat Miktarı (Kg)	İhracat Değeri (\$)	İhracat Miktarı (Kg)	İhracat Değeri (\$)
2007	13.637.550	6.387.069	4.643.036	2.744.542	-	-	18.280.586	9.131.611
2008	1.800	1.527	8.003.050	5.567.971	0	0	8.004.850	5.569.498
2009	100.334.772	28.572.608	201.122.370	32.119.134	0	0	301.457.142	60.691.742
2010	345.344.622	63.085.078	825.657.701	137.762.947	0	0	1.171.002.323	200.848.025
2011	1.883.470	814.394	3.349.097	1.765.134	-	-	5.232.567	2.579.528
2012	43.080	32.207	116.035.600	34.215.417	0	0	116.078.680	34.247.624
2013	135.310	102.198	274.996.502	79.215.169	2.680	3.813	275.134.492	79.321.180
2014	32.134.264	17.522.310	36.438.128	17.833.885	5.040	9.775	68.577.432	35.365.970
2015	48.077.270	22.486.563	20.720.678	9.907.921	4.920	9.766	68.802.868	32.404.250
2016	16.981.900	6.059.801	9.521.013	5.378.793	3.976	8.100	26.506.889	11.446.694
2017	10.844.840	4.273.886	31.168.818	10.554.321	8.370	17.667	42.022.028	14.845.874
2018	14.872.400	5.096.703	41.968.667	14.464.825	0	0	56.841.067	19.561.528

<http://tuik.gov.tr> adresinden elde edilen veriler (HS6) ile oluşturulmuştur. * 2018 verileri geçicidir

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). Erişim tarihi:20/01/2019

2.4 Türkiye’de Un Piyasasının Durumu

Tablo 5’de TMO tarafından kamuoyu ile paylaşılan fabrika sayılarına ait veriler yer almaktadır. Buna göre Türkiye’de 640 buğday unu, 448 yem, 28 makarna, 104 bulgur, 32 bisküvi, 28 ırmik, 130 çeltik, 12 nişasta fabrikası faaliyet göstermektedir. Buğday fabrikaları yıllık 350.702.809 (ton) kurulu kapasiteye sahipken 180.049.460 (ton) fiili kapasite ile çalışmaktadırlar. Buğday unu fabrikalarının kapasite kullanım oranı ise %51’dir.

Tablo 5 Türkiye’nin Un, Yem, Makarna, İrmik, Bulgur, Bisküvi, Çeltik, Nişasta Fabrikalarının Durumu (2017)

Fabrikalar	Fabrika Sayısı	Yıllık Kapasite (Ton)		Kapasite Kullanım Oranı (%)
		Kurulu Kapasite (Ton/Yıl)	Fiili Kapasite (Ton/Yıl)	
Buğday Unu	640	35.702.809	18.049.460	51
Yem	448	36.028.829	21.293.944	59
Makarna	28	2.442.477	1.841.495	75
Bulgur	104	1.827.972	1.170.899	64
Bisküvi	32	1.841.516	925.738	50
İrmik	28	1.941.066	1.465.658	76
Çeltik	130	4.068.565	1.700.393	42
Nişasta	12	2.280.766	1.814.846	80

Kaynak: (TMO, 2018: 19)

Türkiye’nin 2008-2018 döneminde 2008 yılından itibaren un ihracatında bir artış yaşandığı ve bu trendin korunduğu anlaşılmaktadır. 3.532.690.021 kg ihracat ile 2016 yılında son onbir yılın rekoru kırılmıştır. 2016 yılında gerçekleştirilen 1.078.084.668 \$’lık ihracat ile yine en çok ihracat geliri elde edilen yıl olmuştur (bkz. Tablo 6).

Tablo 6 Buğday Unu/Mahlut Unu İthalat ve İhracat Miktarı (Kg)

Yıllar	İhracat Miktarı	İthalat Miktarı	İhracat (\$)	İthalat Dolar (\$)
2008	1.213.277.856	1.340	617.975.617	4.434
2009	1.805.865.797	3.110.813	581.039.464	1.381.791
2010	1.836.294.639	210.420	596.282.090	77.655
2011	1.984.514.756	56.028	891.744.419	39.702
2012	1.993.012.248	127.716	840.816.569	97.366
2013	2.142.367.390	136.155	946.604.888	146.432
2014	2.207.218.026	3.305.564	931.232.282	1.594.990
2015	2.796.516.968	4.149.456	978.591.054	1.415.035
2016	3.532.690.021	67.563.909	1.078.084.668	21.238.301
2017	3.489.624.373	105.888.069	1.052.581.273	33.217.921
2018	3.315.548.356	14.547.258	1.008.493.408	4.555.218

<http://tuik.gov.tr> adresinden elde edilen veriler (HS6) ile oluşturulmuştur.

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu. Erişim tarihi: 30.04.2019

Sıralamanın 2018 yılına göre yapıldığı ve Türkiye'nin buğday ve mahlut unu ihracatı yaptığı ilk sekiz ülke bilgilerinin yer aldığı Tablo 7'de yıllar itibariyle Irak'ın ilk sıradaki yerini koruduğu görülmektedir. Irak'ı sırasıyla Suriye, Angola ve Yemen takip etmektedir. Madagaskar, Somali, Benin ve Gana gibi Afrika kıtasında yer alan ülkelere de önemli miktarlarda ihracat yapıldığı görülmektedir.

Tablo 7 Türkiye' nin Buğday ve Mahlut Unu İhracatı Yaptığı Ülkeler

İhracat Yapılan Ülkeler	2013(Kg)	2014(Kg)	2015(Kg)	2016(Kg)	2017(Kg)	2018(Kg)
Irak	968.437.422	1.044.225.278	1.143.222.743	1.429.945.92	1.788.027.570	1.622.980.452
Suriye	209.231.377	264.927.432	243.628.692	384.839.711	281.125.007	353.914.274
Angola	100.990.495	122.629.050	156.603.285	139.921.059	147.402.365	223.818.900
Yemen	8.420.500	8.137.900	99.830.791	72.491.600	47.241.035	186.056.750
Madagaskar	46.350.954	29.871.700	60.517.800	106.526.950	88.357.100	98.594.225
Somali	10.050.000	5.443.034	5.029.000	58.309.700	106.211.204	86.727.750
Benin	35.033.556	42.997.050	53.983.280	78.527.750	83.680.800	83.475.460
Gana	40.757.012	34.706.098	33.347.000	43.559.550	49.466.150	50.719.550

<http://tuik.gov.tr> adresinden elde edilen veriler (HS6) ile oluşturulmuştur.

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). Erişim tarihi: 30.04.2019

Tablo 8 incelendiğinde 2013-2018 döneminde dünyada gerçekleştirilen toplam un ithalat miktarının arttığı, Afganistan'ın dönem içinde ithalat miktarının arttığı, Irak'ın Afganistan'ı takip ettiği, Özbekistan'ın ise un ithalat miktarını azalttığı görülmektedir.

Tablo 8 Dünyada Un İthalatı Yapan Başlıca Ülkeler (Ton)

Ülke/Yıl	2013	%	2014	%	2015	%	2016	%	2017	%	2018	%
Dünya	11.142.825	100	10.455.605	100	11.892.796	100	13.765.013	100	13.827.805	100	12.791.239	100
Afganistan	808.492	23	1.610.113	36	1.398.443	23	2.205.555	30	1.922.194	25	1.906.336	28
Irak	-	-	7.644	0	1.169.663	19	1.459.343	20	2.112.226	27	1.649.342	24
Özbekistan	984.319	28	900.724	20	824.480	14	726.557	10	628.326	8	658.503	10
Suriye	311.600	9	308.103	7	314.079	5	417.111	6	295.949	4	388.183	6
Angola	469.923	13	424.888	9	326.111	5	681.974	9	532.780	7	372.826	5
Brezilya	189.290	5	246.730	6	305.909	5	366.846	5	408.271	5	336.240	5
ABD	173.950	5	211.395	5	245.388	4	268.221	4	270.558	3	286.801	4
Bolivia	84.709	2	142.572	3	214.530	4	261.616	4	316.798	4	276.398	4
Yemen	40.349	1	35.222	1	257.993	4	217.491	3	129.757	2	257.426	4
Çin	28.390	1	33.049	1	34.113	1	37.303	0	124.838	2	219.141	3
Meksika	89.760	2	107.852	2	151.793	2	203.038	3	205.220	3	193.321	3

<http://www.trademap.org> adresinden elde edilen veriler ile oluşturulmuştur.

Kaynak: Trademap. Erişim: 18/05/2019

Tablo 9 Dünyada Un İhracatı Yapan Başlıca Ülkeler (Bin \$)

Ülke/Yıl	2013	%	2014	%	2015	%	2016	%	2017	%	2018	%
Dünya	5.429.071	100	5.122.263	100	4.883.623	100	4.732.348	100	4.771.854	100	4.499.042	100
Türkiye	946.605	34	931.232	35	978.607	34	1.078.085	39	1.052.581	40	1.009.130	38
Kazakistan	580.233	21	561.601	21	493.724	17	504.592	18	469.373	18	445.998	17
Arjantin	56.490	2	130.776	5	134.597	5	178.353	6	196.591	7	194.776	7
Mısır	36.082	1	48.729	2	92.811	3	82.476	3	92.349	3	163.861	6
Kanada	101.638	4	140.558	5	146.355	5	137.331	5	153.389	6	147.330	6
Pakistan	208.393	8	195.350	7	323.007	11	172.838	6	97.026	4	119.639	5
Çin	149.379	5	109.418	4	71.779	3	58.592	2	81.333	3	114.537	4
ABD	133.219	5	126.493	5	148.109	5	161.335	6	135.775	5	131.368	5
Hindistan	145.673	5	136.411	5	122.191	4	90.465	3	88.332	3	99.816	4
Japonya	71.980	3	70.317	3	64.917	2	63.173	2	64.501	2	67.197	3
Rusya	57.222	2	47.288	2	85.728	3	71.073	3	64.383	2	69.085	2

<http://www.trademap.org> adresinden elde edilen veriler ile oluşturulmuştur.

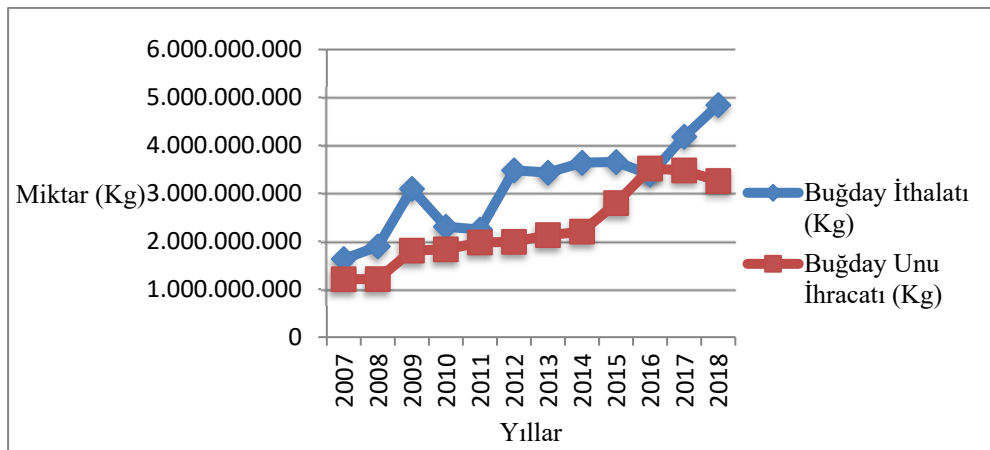
Kaynak: Trademap. Erişim: 18/05/2019

Tablo 9 incelendiğinde 2013-2018 döneminde Türkiye'nin un ihracatında dünya lideri olduğu görülmektedir. Türkiye'yi sırasıyla Kazakistan ve Arjantin takip etmektedir.

2.4.1 Dahilde İşleme Rejimi Kapsamında Gerçekleştirilen Dış Ticaret

2007 ile 2018 yılları arasında dahilde işleme rejimi kapsamında gerçekleştirilen toplam buğday ithalatı, toplam un ihracatı ve toplam buğday ithalat değeri ile toplam un ihracat değerleri Şekil 4 ve Şekil 5'te verilmiştir. 2007-2018 döneminde Türkiye'nin DİR kapsamında gerçekleştirdiği buğday ithalatı ile un ihracatının dönem içinde artan bir eğilim izlediği ancak buğday ithalatının un ihracatından daha fazla olduğu görülmektedir.

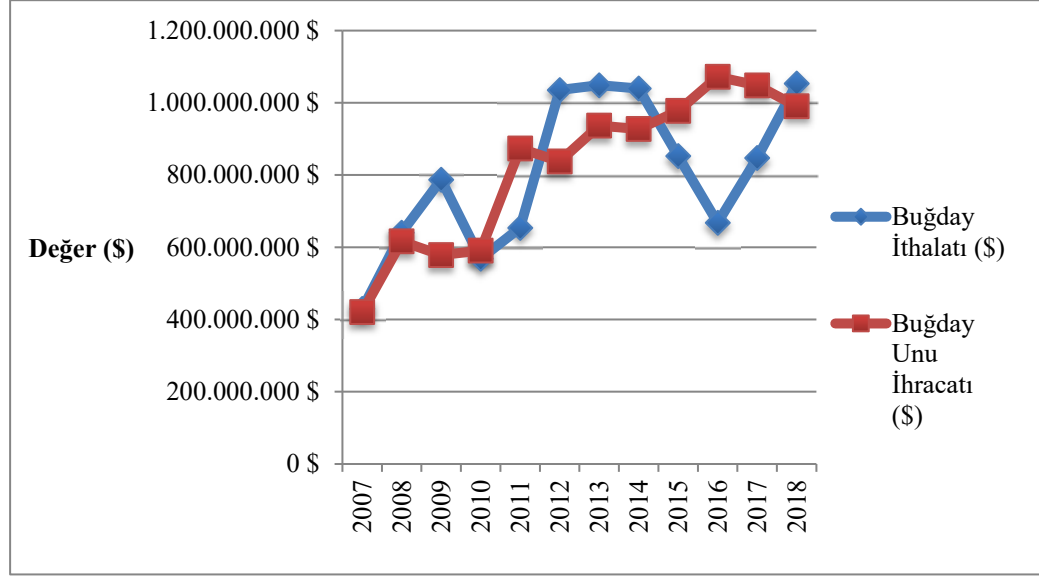
Şekil 4 Türkiye'nin Dahilde İşleme Rejimi Kapsamında Gerçekleştirdiği Buğday İthalatı ile Un İhracatı

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) Ekonomik ve Sosyal Göstergeler Daire Başkanlığı Dış Ticaret İstatistikleri Şubesinin 30.04.2019 tarihli bilgi talebi cevabında yer alan veriler ile oluşturulmuştur.

Şekil 5 incelendiğinde özellikle 2009, 2012, 2013, 2014 yıllarında buğday ithalatına yapılan harcamanın un ihracatından elde edilen gelirden fazla olduğu görülmektedir.

Şekil 5 Türkiye'nin Dahilde İşleme Rejimi Kapsamında Gerçekleştirdiği Toplam Buğday İthalatı ile Un İhracat Değeri

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) Ekonomik ve Sosyal Göstergeler Daire Başkanlığı Dış Ticaret İstatistikleri Şubesinin 30.04.2019 tarihli bilgi talebi cevabında yer alan veriler ile oluşturulmuştur.

3. Türkiye’de Dahilde İşleme Rejimi

3.1 Türkiye’de Dahilde İşleme Rejiminin Gelişimi

Türkiye 6 Mart 1995 tarihinde Avrupa Birliği ile ekonomik iş birliğini öngören Gümrük Birliğinin parçası oldu. 1/95 sayılı kararın 8’inci maddesinde yer alan ‘Türkiye, bu Karar’ın yürürlüğe giriş tarihinden itibaren beş yıl içinde, ticaretin önündeki teknik engellerin kaldırılması konusundaki Topluluk belgelerini iç hukuk sisteminin bünyesine dahil edecektir’ (1/95 sayılı Ortaklık, 1995) hükmü gereği dış ticaret yapısını, mevzuatını ve uygulamalarını Topluluk ile uyumlu hale getirmeyi taahhüt etmiştir.

Dahilde işleme rejimi, Türkiye’de Avrupa Birliği Mevzuatı’na uygun olarak ilk kez 31 Aralık 1995 tarihli Resmî Gazetede yayımlanan 95/7615 sayılı Dahilde İşleme Rejimi Kararı ile yürürlüğe girmiştir (Mali, 2004: 62).

3.2 Dahilde İşleme Rejiminin Tanımı

Dahilde İşleme Rejimi 4458 sayılı Kanunu'nun 108'inci Maddesinin 1'inci fıkrasına göre serbest dolaşımda olmayan eşya, işlem görmüş ürünlerin üretiminde kullanılmasından sonra Türkiye Gümrük Bölgesi'nden yeniden ihraç edilmesi amacıyla, gümrük vergileri ve ticaret politikası önlemlerine tabi tutulmaksızın ve vergileri teminata bağlanmak suretiyle ithal edilmesine izin veren bir gümrük rejimidir. Dahilde işleme rejimi ile firmalara, kendilerinin veya yan sanayicilerinin ihtiyacı olan hammadde, yardımcı madde ve ambalaj malzemelerini ithalde alınması gereken vergilerden muaf olarak sağlama imkânı getirilmiştir (Karluk, 2009: 507).

Dahilde işleme rejiminin amacı dünya piyasa fiyatlarından girdi temin edilmesi suretiyle ihracatı artırmak, ihraç ürünlerine uluslararası piyasalarda rekabet gücü kazandırmak, ihraç pazarlarını geliştirmek ve ihraç ürünlerini çeşitlendirmektir.

Türkiye'de uygulanan dahilde işleme rejimi kapsamındaki işlemler, halen yürürlükte olan 20.12.2006 Tarih ve 26382 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan ve 2006/12 sayılı *Dahilde İşleme Rejimi* tebliğine göre yürütülmektedir.

Dahilde işleme rejimi, dahilde işleme izin belgesi veya dahilde işleme iznine sahip olanlara, ithalat sırasında alınması gereken vergilerin teminata bağlanmasına dayanan şartlı muafiyet sistemi ile ithalat sırasında ödenen vergilerin daha sonra geri ödenmesine dayanan geri ödeme sisteminden oluşmaktadır.

4. Un İhracatının Ekonometrik Analizi

4.1 Konu İle İlgili Yapılan Çalışmalar

Literatürde, Türkiye buğday piyasası hakkında yapılmış bazı bölgesel çalışmalara ulaşılmıştır. Ancak Türkiye'nin un ihracatı ile buğday ithalatı arasındaki ilişkiyi doğrudan inceleyen bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışmalardan bazılarında ait özetlere aşağıda yer verilmiştir.

Aydoğuş (2012), 1996:06-2001:07 dönemi için un ihracat miktarı(ton), görelî buğday fiyatı, reel efektif döviz kuru aylık serileri ile 'en küçük kareler yöntemini' kullanarak bir model tahmin etmiştir. Un ihracat miktarı ile bir önceki dönem ihracat miktarı arasında pozitif ilişki olduğu, nispi fiyat arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu ve reel efektif döviz kurundaki artışın un ihracatını olumsuz etkilediği sonucuna ulaşmıştır.

Beyazıt (2012), Kars ilindeki çiftçi kayıt sistemine kayıtlı buğday üreticilerinin yaşadığı yönetsel, iktisadi, üretimsel ve pazarlama problemlerinin düzeyini belirlemek amacıyla anket yöntemi kullanılarak 150 çiftçiye ulaşılmış ve Kars ilinde buğday tarımı yapılmasını etkileyen unsurları incelemiştir. İklim koşullarının olumsuz etkisi, devlet desteğinin yetersiz olması ve gübre fiyatlarının pahalı olmasının, üretimsel, yönetsel ve pazarlama faktörlerini etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca yönetsel problemlerin iktisadi, üretimsel ve pazarlama problemleri ile olumlu yönde ilişkileri varken, en yüksek ilişkinin iktisadi ve üretimsel problemler olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Engindeniz vd. (2011), buğday üretim miktarını etkileyen faktörleri EKK yöntemi kullanarak incelemiştir. Buğday üretim miktarının açıklanan değişken olarak seçildiği modelde üretim alanı, verim, ihracat, ithalat, tüketim, stok değişimi, çiftçi eline geçen reel fiyat, TMO reel destekleme fiyatı, dünya buğday fiyatları ve kuraklık (kukla değişken) bağımsız değişkenler olarak seçilmiştir. Buğday üretimi ile verim, ithalat, ihracat, stok değişimleri ve kuraklık yılları arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Eser (2009), Türkiye makarna sektöründeki üreticilerin ve tüketicilerin rolünü ve durum buğdayının etkisini swot analizi ile incelemiş, makarna sektöründe kullanılmayan kapasite ve kaliteli hammadde (durum buğdayı) sorunları yaşandığını, dolayısıyla devletin söz konusu sektörü desteklemesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Kaya (2018), 1980-2013 döneminde TMO alımlarının, buğday üretim miktarı, buğday fiyatları, TMO buğday alım fiyatları, dünya buğday fiyatları arasındaki ilişkiyi VAR yöntemi ve ARDL sınır testi yaklaşımı aracılığıyla incelenmiştir. Etki tepki analizi sonuçlarına göre, üretim miktarı ve TMO buğday alım fiyatlarında yaşanan pozitif bir şokun TMO buğday alım miktarını artırdığı, buğday fiyatları ve dünya fiyatlarında yaşanan pozitif bir şokun TMO buğday alım miktarını azalttığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca varyans ayrıştırma analizine göre, TMO buğday alım miktarı, buğday üretim miktarından, buğday fiyatından, TMO buğday alım fiyatından ve dünya fiyatlarından etkilendiği, TMO alımlarının buğday üretim miktarındaki değişmelere daha duyarlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Kızılaslan (2004), Türkiye'de ve dünyada buğday üretimini incelemiş, AB ve OECD ülkeleri ile tarım politikaları açısından karşılaştırmalar yapmıştır. Türkiye'de izlenen destekleme politikalarındaki istikrarsızlık nedeniyle üretimde ve verimde istenen başarının elde edilemediği sonucuna ulaşılmıştır.

Konyalı (2008), Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO) alım miktarlarının Türkiye buğday üretimine, buğday ithalatına ve ihracatına olan etkisini VAR (Vektör Otoregresiv Regresyon) analizi yardımı ile araştırmış ve TMO alım miktarlarında pozitif yönde yapılan bir değişikliğin buğday üretim miktarını ve ihracatını pozitif yönde etkilediğini, buğday ithalatının ise TMO alım miktarlarında yapılan değişiklikten negatif yönde etkilendiği sonucuna ulaşmıştır.

Özçelik vd. (2006), 1973-2004 yılları için Türkiye’de buğday üretimi ile fiyat arasındaki ilişkiyi Koyck modeli kullanarak incelemiş ve buğday üretiminin bağımlı değişken, fiyatın ise bağımsız değişken olarak belirlendiği modelde fiyatta yapılacak bir değişikliğin buğday üretimine olan etkisini, gecikme değerine göre üç yıl olarak tespit etmiştir.

Özçelik vd. (2010) 1980-2008 dönemi için Türkiye buğday üretim miktarını (ton), TMO buğday alım fiyatını (TL/kg), çiftçinin eline geçen fiyatı (TL/kg), Türkiye’nin buğday ithalat fiyatını (TL/kg) değişken olarak seçmişler ve Granger Nedensellik Testi ve VAR analizi ile değişkenler arasındaki ilişkileri incelemişlerdir. Türkiye’nin buğday üretim miktarı ile buğday ithalat fiyatı arasında karşılıklı bir nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Aynı zamanda buğday ithalat fiyatı ile buğday ihracat fiyatının, buğday üretim miktarının nedeni olduğu ve TMO buğday alım fiyatı ile buğday üretim miktarının çiftçinin eline geçen fiyatın nedeni olduğunu tespit etmişlerdir. Ayrıca modele dışsal bir değişken olarak eklenen arpa alım fiyatının, buğday üretimini etkilemediği sonucuna ulaşmışlardır.

Yiğittaşçı (2016), Yüksel Un, İrmik ve Bakliyat San. ve Tic. A.Ş. firmasının dahilde işleme rejimi kapsamında yapmış olduğu buğday ithalatı işlemlerini incelediği çalışmasında ülke içinde yeterli kalitede buğday üretimi gerçekleştirildiğinde buğday ithalatına gerek kalmayacağı sonucuna ulaşmıştır.

4.2 Ampirik Analiz

4.2.1 Materyal ve Model

Bu analizde kullanılacak değişkenler dünyada un ihracatı gerçekleştiren ülkeler arasında Türkiye’nin ilk sırada yer almasını açıklamaya yönelik olarak seçilmiş ve Otoregresiv Gecikmesi Dağıtılmış Model yardımıyla seçilmiş değişkenler arasındaki dinamik ilişkilerin varlığı araştırılmıştır. Açıklanan değişken olarak Türkiye’nin un ihracatı, açıklayan değişkenler olarak buğday ithalatı, üretici fiyat endeksi bazlı reel

efektif döviz kuru endeksi, un ihracatının birim fiyatının seçildiği modelde 2007:1-2018:11 dönemine ait aylık verilerle çalışılmıştır. Analizde kullanılan değişkenlere ait detaylı bilgiler aşağıda yer almaktadır:

Un İhracatı: Un ihracatı modelde XUN değişkeni ile ifade edilmiştir. Türkiye İstatistik Kurumu tarafından HS6 sınıflamasına göre kilogram cinsinden yayınlanan buğday unu ve mahlut unu ihracatı verilerinden oluşmaktadır. Seri, logaritması alınarak doğrusal hale getirilmiştir.

Buğday İthalatı: Buğday ithalatı modelde MBUĞDAY değişkeni ile ifade edilmiştir. Türkiye İstatistik Kurumu tarafından HS6 sınıflamasına göre kilogram cinsinde yayınlanan makarnalık durum buğdayının dahil olmadığı buğday ve mahlut ithalat verilerinden oluşturulmuştur. Seri, logaritması alınarak doğrusal hale getirilmiştir.

Unun İhracat Fiyatı: Unun ihracat fiyatı modelde PUN değişkeni ile ifade edilmiştir. Unun ihracat fiyatı, TÜİK'den elde edilen un ihracatının toplam değerinin toplam un ihracat miktarına bölünmesiyle elde edilmiştir. Seri, logaritması alınarak doğrusal hale getirilmiştir.

Reel Efektif Döviz Kuru Endeksi: Üretici fiyat endeksi bazlı reel efektif döviz kuru endeksi (2003=100) modelde REDK değişkeni olarak ifade edilmiştir. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası tarafından hesaplanan reel efektif döviz kuru TCMB'nin veri dağıtım sisteminden alınmış ve seri, logaritmik değerleri ile kullanılmıştır.

$$REK = \prod_{i=1}^N \left[\frac{P_{TUR}}{P_i * e_{i,TUR}} \right]^{w_i} \quad (1)$$

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, reel efektif döviz kuru endeksini yukarıda yer alan formül ile hesaplamaktadır. 'Bu formülde yer alan w_i ; "i" ülkesinin Türkiye'nin REK endeksindeki ağırlığını, P_{TUR} ; Türkiye'nin fiyat endeksini, P_i ; "i" ülkesinin fiyat endeksini, e_i ; "i" ülkesinin parasının TL cinsinden kur değerini ve N ülke sayısını göstermektedir' (TCMB, 2019: 8). Bu hesaplama yöntemine göre reel efektif döviz kurunun yükselmesi Türk lirasının değer kazandığını diğer bir ifade ile yerli malların diğer ülkelerin mallarına göre daha pahalı hale geldiğini göstermektedir.

4.2.2 Birim Kök Testi

Zaman serisi analizinde durağan ve durağan dışı zaman serileri arasında önemli farklar vardır. Durağan olmayan zaman serileri ile yapılan çalışmalarda sahte regresyon

sorunu ortaya çıkabilmektedir. Sahte regresyon durumunda, yüksek R^2 ve anlamlı t istatistiği sonuçları elde edilmesine rağmen seriler arasında hiçbir ilişki bulunmamaktadır (Granger and Newbold, 1974: 111-120). Sahte regresyon içeren model ise iktisadi olarak bir anlam ifade etmemektedir.

Bu nedenle çalışmada ele alınan zaman serilerinin durağanlığı birim kök testleri aracılığı ile araştırılmıştır. Literatürde birden fazla birim kök testi yöntemi bulunmaktadır. Bu çalışmada Dickey-Fuller (1979, 1981) tarafından geliştirilen Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) testi kullanılmıştır.

4.2.3 Otoregresiv Gecikmesi Dağıtılmış Model (ARDL-Autoregressive Distibuted Lag)

İktisatta açıklanan değişken ile açıklayıcı değişken arasındaki ilişki nadiren eş zamanlı gerçekleşir. Açıklanan değişkenin açıklayıcı değişkene tepki göstermesi zaman alır. Etki tepki arasında geçen bu süre gecikme olarak kabul edilir. Bu gecikmenin varlığının araştırılması geleceğe dönük doğru bir iktisat politikası üretebilmek açısından önem taşımaktadır.

Zaman serisi modellerinde açıklanan değişkenin t dönemindeki değeri açıklayıcı değişkenin aynı dönemdeki değeri ile birlikte açıklayıcı değişkenin daha önceki gecikmeli dönem değerlerine de bağlı olabilir. Açıklanan değişkenin belli bir dönemdeki değeri ile açıklayıcı değişkenin farklı dönemlerdeki değerleri arasındaki bu gecikmeli ilişkileri açıklamaya çalışan modellere gecikmeli regresyon modelleri denmektedir.

Bununla birlikte ‘Eğer model açıklayıcı değişkenlerin arasında bağımlı değişkenin bir ya da daha çok gecikmeli değerini içeriyorsa buna ardışık bağımlı model denir’ (Gujarati and Porter, 2012: 617).

Gecikmesi dağıtılmış model:

$$Y_t = \alpha + \beta_0 X_t + \beta_1 X_{t-1} + \beta_2 X_{t-2} + u_t \quad (2)$$

Ardışık bağımlı (dinamik) model:

$$Y_t = \alpha + \beta_0 X_t + \gamma Y_{t-1} + u_t \quad (3)$$

4.3 Ampirik Bulgular

4.3.1 Birim Kök Test Sonuçları

Tablo 10, 11, 12, 13'te yer alan birim kök sına sonuçlarına göre un ihracatı (logaritmali) değişkeninin buğday ithalatı (logaritmali) değişkeninin, reel efektif döviz kuru endeksi (logaritmali), un ihracat fiyatı (logaritmali) değişkeninin düzey değerde durağan oldukları anlaşılmıştır.

Tablo 10 XUN Değişkeni İçin Durağanlık Testi

ADF Test İstatistikleri (H_0 : seri birim kök içermektedir)		
Dışsal değ.	Düzye	Olasılık
Kesişim	-2,198481 (k: 1)	0,2078
Trend ve kesişim	-6,700466 (k:0) *	0,0000
Hiçbiri	0,375136 (k: 1)	0,7913
*: Sıfır hipotezi %5 anlamlılık düzeyinde reddedilmektedir.		

Tablo 11 MBUGDAY Değişkeni İçin Durağanlık Testi

ADF Test İstatistikleri (H_0 : seri birim kök içermektedir)		
Dışsal değ.	Düzye	Olasılık
Kesişim	-7,340380 (k:1) *	0,0000
Trend ve kesişim	-6,611148 (k:1) *	0,0000
Hiçbiri	1,445281 (k: 2)	0,1380
*: Sıfır hipotezi %5 anlamlılık düzeyinde reddedilmektedir.		

Tablo 12 PUN Değişkeni İçin Durağanlık Testi

ADF Test İstatistikleri (H_0 : seri birim kök içermektedir)		
Dışsal değ.	Düzye	Olasılık
Kesişim	-2,914403 (k:2) *	0,0462
Trend ve kesişim	-3,452946 (k:2) *	0,0487
Hiçbiri	-0,69872 (k:2)	0,4126
*: Sıfır hipotezi %5 anlamlılık düzeyinde reddedilmektedir.		

Tablo 13 REDK Değişkeni İçin Durağanlık Testi

ADF Test İstatistikleri (H_0 : seri birim kök içermektedir)		
Dışsal değ.	Düzye	Olasılık
Kesişim	-1,495034 (k: 1)	0,5334
Trend ve kesişim	-3,586008 (k:1) *	0,0346
Hiçbiri	-0,787563 (k: 0)	0,3733
*: Sıfır hipotezi %5 anlamlılık düzeyinde reddedilmektedir.		

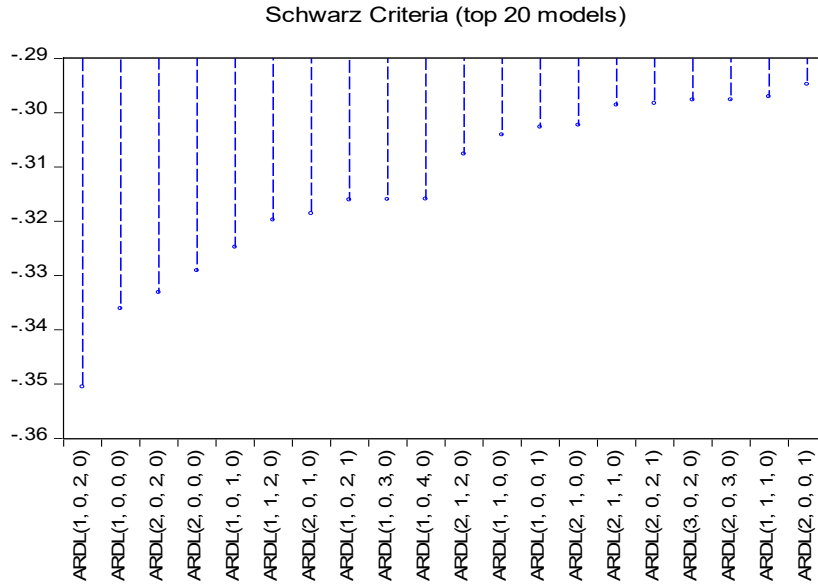
4.3.2 Otoregresiv Gecikmesi Dağıtılmış Model (ARDL-Autoregressive Distributed Lag)

Analizde kullanılan değişkenler, durağanlık testleri sonucunda düzey değerde durağan bulunmuştur. Bu kapsamda değişkenler arasındaki dinamik ilişkilerin incelenmesi için otoregresiv gecikmesi dağıtılmış modeli aşağıdaki gibi oluşturulmuştur. Burada m , n , p ve π Schwarz bilgi kriteri (SIC) kullanılarak belirlenen gecikme uzunluklarını temsil etmektedir.

$$\begin{aligned} LOGXUN_t = & \alpha_0 + \sum_{i=1}^m \alpha_{1i} LOGXUN_{t-i} + \sum_{i=0}^n \alpha_{2i} LOGPUN_{t-i} \\ & + \sum_{i=0}^p \alpha_{3i} LOGMBUĞDAY_{t-i} + \sum_{i=0}^{\pi} \alpha_{4i} LOGREDK_{t-i} + \varepsilon_t \end{aligned}$$

Bu çalışmada maksimum dört gecikme için Schwarz bilgi kriterine (SIC) göre ARDL (1, 0, 2, 0) modeli uygun model olarak seçilmiştir.

Şekil 6 Modelin Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi

Tablo 14 ARDL (1, 0, 2, 0) Modeli Verileri

Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	t-İstatistiği	Olasılık Değeri
LOGXUN(t-1)	0,715336	0,063368	11,28866	0,0000
LOGPUN(t)	-0,18564	0,095805	-1,937411	0,0548
LOGMBUĞDAY(t)	0,063802	0,031780	2,007629	0,0467
LOGMBUĞDAY(t-1)	-0,101200	0,034418	-2,940337	0,0039
LOGMBUĞDAY(t-2)	0,094735	0,031259	3,030619	0,0029
LOGREDK(t)	-0,521043	0,235886	-2,208878	0,0289
C	6,516354	2,256653	2,887619	0,0045

Tablo 15 ARDL (1, 0, 2, 0) Modeli Verileri

R ²	0.798677
F-istatistiği	88.59970
Olasılık(F-istatistiği)	0.000000
Schwarz Kriteri	-0.325898

ARDL (1, 0, 2, 0) için elde edilen veriler yukarıda yer alan Tablo 14 ve Tablo 15'te bulunmaktadır. Bu sonuçlara göre model istatistiksel olarak anlamlıdır. Modelin açıklama gücü (R²) %79'dur.

Un ihracatı (logaritmali) değişkeni istatistiksel ve iktisadi olarak anlamlı bulunmuştur. Un ihracatı kendisinin bir önceki dönem değerinden pozitif yönde etkilenmektedir. Yani un ihracat miktarı arttığında bir sonraki ay gerçekleşen un ihracat miktarı da artmaktadır.

Buğday ithalatı (logaritmali) değişkeni, istatistiksel ve iktisadi olarak anlamlı bulunmuştur. Un ihracatı cari dönemde, iki gecikmeli dönemde gerçekleşen buğday ithalatından etkilenmektedir. Bu etki cari dönem ile ikinci gecikmeli dönemde pozitif iken birinci gecikmeli dönemde negatiftir. Yani iki dönemde buğday ithalatı arttıkça un ihracatı artmaktadır.

Reel efektif döviz kuru endeksi (logaritmali) değişkeni, istatistiksel ve iktisadi olarak anlamlı bulunmuştur. Un ihracatı cari dönemde reel efektif döviz kurundan negatif yönde etkilenmektedir. Bu durum, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın reel efektif döviz kurunu hesaplama yönteminden dolayı reel efektif döviz kuru endeksinin artması ulusal paranın değer kazandığı dolayısıyla ihraç mallarının yabancı mallar cinsinden pahalılaşması anlamına gelmektedir. Bunun sonucunda reel efektif döviz kuru arttıkça cari dönemde gerçekleşen un ihracatı azalmaktadır.

Un ihracat fiyatı (logaritmali) değişkeni, istatistiksel ve iktisadi olarak anlamlıdır. Un ihracatı cari dönemde onun ihracat fiyatından negatif yönde etkilenmektedir. Unun ihracat fiyatı arttıkça gerçekleşen un ihracatı miktarı azalmaktadır.

5. Sonuç

Dış ticaret politikaları her dönemde ülke ekonomisinin hedeflenen büyüme oranına ulaşmasında önemli bir enstruman olmuştur. 24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Kararları ile ithal ikameci üretim yapısından vazgeçilerek ihracata dayalı sanayi üretimi ve ekonomik büyüme modeli benimsenmiş ve dış ticaret politikasında radikal değişiklikler yapılmıştır. Özellikle sanayi ürünleri ve hammadde ithalatı üzerindeki korumacı tedbirler kaldırılmıştır. Serbest piyasa ekonomisi benimsenerek rekabeti güçlendirmek, hammaddeye ulaşımın kolaylaştırılmasını sağlamak, üretilen malın kalitesini arttırmak, tesislerin eksik kapasite ile çalışmasını engellemek, üretimde teknolojik gelişmeleri etkin kılmak, modern ambalajlama sistemi geliştirerek uluslararası piyasalarda var olabilmek amaçlanmıştır.

Türkiye'nin 1959 yılında başlayan Avrupa Birliği yolculuğu, kalkınma planlarında ve ekonomik büyüme hedeflerinde etkin bir rol oynamıştır. Bu yolculuğun önemli bir aşamasını oluşturan 1995 tarihli Gümrük Birliği Antlaşması kırılma noktasıdır. Bununla birlikte 1/95 sayılı karar ile Türkiye dış ticaret yapısını, mevzuatını ve uygulamalarını Topluluk ile uyumlu hale getirmeyi taahhüt etmiştir. Bu taahhüdün ilk uygulaması 31 Aralık 1995 tarihinde Resmî Gazete'de yürürlüğe giren 95/7615 sayılı Dahilde İşleme Rejimi Kararı'dır.

Dahilde işleme rejimi ihracat malı üreticilerine ülke içinden temin edilemeyen hammadde, yardımcı madde ve ambalaj malzemeleri ithalatına şartlı muafiyet ve geri ödeme sistemleri ile imkân sağlayan bir gümrük rejimidir. Dahilde işleme rejimi, firmaların üreticilerin uluslararası piyasalarda rekabet edebilir hale gelmesi ile tam kapasite çalışmaları ve istihdama katkı sağlamaları, ihracat ürününün üretiminde kullanılan tüm girdilerin vergi ve resimlerden muaf olarak, ayrıca diğer ticaret tedbirleri uygulanmadan ithal edilmesine izin vermesinden ötürü avantajlı görülmektedir.

Özellikle 1996 yılında yürürlüğe giren dahilde işleme rejimi buğday ithalatını kolaylaştırmıştır. 2007-2018 dönemi incelendiğinde dahilde işleme rejimi kapsamında ithal edilen buğday ile ihraç edilen un miktarının güçlü bir ilişki içerisinde oldukları, dönem boyunca un ihracat miktarının buğday ithalat miktarının altında kaldığı ve un ihracatının buğday ithalatına bağımlı olduğu gözlenmiştir. Bu durum dünya un

piyasasında lider konumda olan Türkiye'nin yerel dinamiklerine değil ithalata dayalı bir liderlik kazandığını açıkça göstermektedir.

Bu çalışmada Türkiye'nin un ihracatı ile buğday ithalatı, reel efektif döviz kuru ve buğday ihraç fiyatı arasındaki dinamik ilişkiler ARDL modeli ile incelenmiştir. İlk olarak serilerin birim kök testleri ile durağanlık sınaması yapılmış ve bütün serilerin düzeyde durağan olduğu anlaşılmıştır. Ardından açıklanan değişkenin un ihracatı, açıklayıcı değişkenlerin buğday ithalatı, reel efektif döviz kuru ve buğday ihraç fiyatı olduğu bir ARDL modeli kurulmuştur. ARDL (1, 0, 2, 0) modeline göre un ihracatının kendisinin bir dönem gecikmeli değerinden pozitif yönde etkilendiği yani un ihracatı arttığında bir sonraki ayda da un ihracatının arttığı görülmektedir. Un ihracatının, buğday ithalatının cari dönem değerinden pozitif, bir gecikmeli dönem değerinden ise negatif, iki gecikmeli dönem değerinden ise pozitif yönde etkilendiği yani gerçekleştirilen buğday ithalatının aynı dönemde un ihracatını arttırdığı ve iki gecikmeli değerinde de ihracat üzerindeki arttırıcı etkisi devam ettiği anlaşılmaktadır. Un ihracatının reel efektif döviz kurundan cari dönemde negatif yönde etkilendiği yani reel efektif döviz kurundaki dalgalanmalar aynı dönemde etkisini gösterdiği ve reel efektif döviz kurundaki artışın un ihracatını azaltıcı etki yarattığı, son olarak un ihracat fiyatının cari dönem değerinden negatif yönde etkilendiği yani un ihracat fiyatı yükseldikçe aynı dönemde un ihracatının azaldığı anlaşılmaktadır.

Un üreticilerinin en önemli sorunu muhakkak ki hammadde teminidir. Dahilde işleme rejimi bu sorunu gideriyor gibi görünse de başka sorunlara neden olmaktadır. Bunlardan en önemlisi un ihracatının buğday ithalatına bağımlı hale gelmesidir. Bununla birlikte ülke içi hammadde talebinin azalmasıyla yerli üretici buğday üretiminden vazgeçmektedir. Ayrıca görülmektedir ki üretim kapasitesini geliştirerek istihdam yaratmayı hedefleyen DİR, un sanayinde firmaların %50 kapasite ile çalışmasına da engel olamamaktadır.

EKLER**Ek 1 Dünya Hububat Üretim Miktarları (Milyon Ton)**

Ürünler/Dönem	2009/10	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16	2016/17	2017/18
Mısır	832.6	849.4	907.3	900.9	1031.8	1061.2	1023.5	1131.1	1089.6
Buğday	683.3	655.3	701.1	659.3	718.4	732.2	739.8	756.9	763.6
Pirinç	441.0	451.1	470.2	477.3	481.4	483.3	477.8	491.4	494.0
Soya Fasülyesi	258.4	266.6	240.2	270.4	284.5	320.6	316.7	350.3	340.7
Arpa	151.6	124.2	133.7	131.0	144.9	144.2	149.8	148.5	145.4
Toplam	1812.2	1773.5	1879.4	1829.3	2042.9	2091.9	2058.1	2185.7	2141.5

www.igc.int adresinden elde edilen veriler ile oluşturulmuştur.

Kaynak: Uluslararası Hububat Konseyi (IGC), Erişim: 18/05/2019

Ek 2 Dünya Buğday Verileri (Milyon Ton)

	2009/10	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16	2016/17	2017/18
Üretim	683.3	655.3	701.1	659.3	718.4	732.2	739.8	756.9	763.6
Ticaret	128.6	126.1	146.5	141.9	156.5	153.1	166.2	176.7	175.2
Tüketim	657.4	659.7	703.6	678.9	698.4	716.2	720.4	735.4	741.3
Stok	198.1	193.7	191.3	171.7	191.6	207.5	226.8	248.4	270.7

www.igc.int adresinden elde edilen veriler ile oluşturulmuştur.

Kaynak: Uluslararası Hububat Konseyi (IGC), Erişim: 18/05/2019

Ek 3 Dünyada Buğday İthalatı ve Başlıca İthalatçı Ülkeler

Ülke/Dönem	2009/10	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16	2016/17	2017/18
Endonezya	5.4	6.6	6.5	7.2	7.5	7.4	10.2	10.2	10.6
Mısır	10.2	10.4	11.6	8.2	10.1	11.1	12.2	11.2	12.4
Brezilya	6.7	6.6	7.3	7.6	7.1	5.5	6.7	7.4	6.7
Japonya	5.5	6.0	5.8	6.3	6.1	5.9	5.9	6.1	6.0
AB(28)	5.1	4.7	7.2	5.3	4.5	6.6	7.6	6.0	5.9
Filipinler	3.0	3.2	4.0	3.6	3.5	5.1	5.0	5.7	6.1
Meksika	3.1	3.4	5.0	3.8	4.7	4.6	4.7	5.5	5.2
Nijerya	4.0	4.0	3.9	4.2	4.6	4.3	4.4	5.0	5.2
Türkiye	3.3	3.5	4.3	3.3	4.2	5.9	4.5	4.7	6.1
Güney Kore	4.4	4.9	5.1	5.2	4.2	4.1	4.6	4.5	4.1
Dünya	128.6	126.1	146.5	141.9	156.5	153.1	166.2	176.7	175.2

www.igc.int adresinden elde edilen veriler ile oluşturulmuştur.

Kaynak: Uluslararası Hububat Konseyi (IGC), Erişim: 18/05/2019

Ek 4 Dünyada Buğday İhracatı ve Başlıca İhracatçı Ülkeler (Milyon Ton)

Ülke/Dönem	2009/ 10	2010/ 11	2011/ 12	2012/ 13	2013/ 14	2014/ 15	2015/ 16	2016/ 17	2017/ 18
Rusya	18.8	4.0	21.6	11.2	18.6	22.4	25.5	27.8	41.3
ABD	23.9	35.1	28.6	27.5	32.0	23.2	21.1	28.7	24.5
AB(28)	22.5	23.9	17.4	23.5	32.3	35.7	35.1	27.6	23.6
Kanada	18.5	16.2	17.5	19.6	23.5	23.9	21.7	20.2	21.9
Avustralya	14.8	18.6	24.7	18.6	18.6	16.6	16.2	22.6	13.9
Ukrayna	9.3	4.3	5.4	7.1	9.6	11.2	17.4	18.1	17.7
Arjantin	5.1	9.6	13.0	3.7	2.3	5.3	9.6	13.9	12.8
Kazakistan	8.0	5.6	11.1	7.2	8.4	5.7	7.4	7.4	8.4

www.igc.int adresinden elde edilen veriler ile oluşturulmuştur.

Kaynak: Uluslararası Hububat Konseyi (IGC), Erişim: 18/05/2019

Kaynakça

- 1/95 Sayılı Ortaklık Konseyi Kararı. (1994). Erişim adresi: <http://www.mfa.gov.tr/1-95-sayili-ortaklik-konseyi-karari-gumruk-birligi-karari.tr.mfa>
- Aydoğuş, O. (2012). 'Buğdayda Destekleme Politikalarının GAP Bölgesi Un İhracatına Etkileri: Ampirik Bir Analiz'. *Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni*. 2012 (35).
- Beyazıt, N. (2012). *Buğday Üretimini Etkileyen İktisadi ve Yönetimsel Faktörler: Kars'taki Çiftçiler Üzerine Bir Araştırma*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars.
- Dahilde İşleme Rejimi Tebliği (2006). Resmî Gazete (Sayı: 26382). Erişim adresi: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/12/20061220-23.htm>.
- Engindeniz, S., Adanacıoğlu, H., (2011). 'Tarımsal Üretimde Etkili Olan Faktörlerin Analitik Yaklaşımla İncelenmesi: Buğday Örneği', *TKB Türk Tarım Dergisi*. (200), 20-28.
- Eser, H. Ş. (2009). *Türkiye'de Makarnalık Buğday Üretiminde Uygulanan Politikalar Ve Makarna Sektörünün Üretici ve Tüketici Düzeyinde Analizi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Namık Kemal Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tekirdağ.
- Granger C.W.J. and Newbold P. (1974). 'Spurious Regressions in Econometrics'. *Journal of Econometrics*. (2), 111-120.
- Gujarati, D. N., Porter, D.C. (2012) *Temel Ekonometri*. Ümit Şenesen ve Gülay Günlük Şenesen (çev.), İstanbul: Literatür.
- Gümrük Kanunu (1999). Resmî Gazete (Sayı: 23866). Erişim adresi: <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/23866.pdf>
- International Grains Council (t.y.): Supply and demand. <https://www.igc.int/en/markets/marketinfo-sd.aspx> (Erişim tarihi:18.05.2019)

- Karluk, R. (2009). *Cumhuriyetin İlanından Günümüze Türkiye Ekonomisinde Yapısal Dönüşüm*. İstanbul: Beta.
- Kaya, M. (2018). *Türkiye’de Buğday Piyasası: TMO Alımlarının Ekonometrik Analizi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kızılaslan, H. (2004). ‘Dünya’da ve Türkiye’de Buğday Üretimi ve Uygulanan Politikaların Karşılaştırılması’. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*. 21 (2), 23-38
- Konyalı, S. (2008). *Türkiye’de Buğdayda Uygulanan Tarım Politikalarının Üreticiler ve Tüketiciler Üzerindeki Etkileri: Trakya Bölgesi Örneği*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Namık Kemal Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tekirdağ.
- Mali, M. (2004). *Dahilde İşleme Rejiminin Uygulamadaki Etkinliği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Özçelik, A., Kayalak, S. ve Özer, O.O. (2010, Eylül). Türkiye’nin Buğday Üretimi İçin Bir Öngörü Modeli: VAR Yaklaşımı’. *Türkiye IX. Tarım Ekonomisi Kongresi*, Şanlıurfa.
- Özçelik, A. ve Özer, O. O. (2006). ‘Koyck Modeliyle Türkiye’de Buğday Üretimi ve Fiyatı İlişkisinin Analizi’. *Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Bilimleri Dergisi*. 12 (4), 333-339.
- Toprak Mahsulleri Ofisi (2018), *2017 Hububat Raporu*, Erişim: 01.10.2018, <http://www.tmo.gov.tr>.
- Trademap (T.Y.). Trade Statistics for International Business Development. Erişim Adresi: https://www.trademap.org/country_selproduct_ts.aspx?nvpm=1%7c%7c%7c%7c%7c1101%7c%7c%7c4%7c1%7c1%7c1%7c2%7c1%7c2%7c2%7c1 (Erişim Tarihi: 1.05.2019)
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (T.Y.). *Elektronik Veri Dağıtım Sistemi (EVDS)*. Erişim Adresi: <https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/archivemarket/> (Erişim Tarihi: 21.01.2019)
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (2019). Metaveri. *Reel Efektif Döviz Kuru* (S. 8). Erişim: 9 Ağustos 2019, <http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/tr/tcmb+tr/main+menu/istatistikler/doviz+kurlari/reel+efektif+doviz+kuruu/metaveri>
- Türkiye İstatistik Kurumu (T.Y.) *İstatistiki Tablolar ve Dinamik Sorgulama*. Erişim Adresi: <http://www.tuik.gov.tr/ustmenu.do?metod=kategorist> (Erişim Tarihi: 20.01.2019).
- Ulusal Hububat Konseyi (2019), *UHK 2018 Hububat Sektörel Değerlendirme Paneli Sonuç Raporu*, Erişim: 02.03.2019, <http://uhk.org.tr>.
- Yiğittaşçı, E. (2016). *Uluslararası Ticaret, Türkiye Buğday Üretimi, Dış Ticareti ve Dahilde İşleme Rejimi Örnek Çalışması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.